

govoril, tipaje s svojimi mesarskimi prsti ženska meča, bedra, podveze (te preklete moderne podveze, ki se pritrjujejo pod pasom), vpijal deklíčine nesrečne solze, jo ljubkoval, pomirjal, dokler ni v sobi nastala popolna tišina.

Bilo je še zelo zgodaj in skozi zavese je prodirala prva modrikasta jutranja svetloba, ko se je arhimandrit za hip prebudil iz svinčeno težkega sna. Zunaj na hodniku so kričali ljudje, slišati je bilo glasove in arhimandrit je, še ves omotičen, sédel v postelji, le za trenutek segel v temo, da bi otipal ob sebi žensko.

»Ni je. Da me ni okradla!«

Utrujen, vrtoglav, še vedno napol v snu, je stegnil roko proti posteljni omarici, in ko je pod prsti začutil svojo verižico in dragoceni briljantni križec, pa zlato uro v etuiju iz jelenovine in listnico, se je obrnil z levega na desni bok ter takoj spet glasno zasmrčal, kot da je opravil vse te kretnje čisto podzavestno.

Na hodniku pa je bilo hrupno zaradi dekleta, ki se je zastrupilo v sosednji sobi. Nekdo se je pri tem jezil na služabnike, češ naj ne kričijo.

»Pssst! Tiše! Gostje spijo.«

Prevedel Viktor Majdič

Pismo materi v Zagorje

Ivan
Dončević

Pravijo, da je Lika dežela volkov: ostra, neprijazna, siva. Pozimi severni veter s snegom zabrisuje sled ljudi in živalí, raznaša v megli mejo hribov in dolin; poleti, pod razžarjenim nebom, rdeča zemlja zija v razpokah, po kamnitem svetu vrvijo kače, jedko diši ostra in redka trava. In pastirica poje: »Oj svoboda, kako si krvava . . .«

Cesta je nekoč pomenila življenje: po njej je hodil dalmatinski trgovec, katerikrat tudi tihotapec, gonjač živine iz Bihaća, ženske v mesto, moški s sejma, pogrebi in svatovščine, turisti, orožniki in avtomobili; po njej je Ličan mlad in plečat, odhajal v svet; po njej se je siv in upognjen vračal. Danes je cesta izumrla. Po njej so skušali voziti osvajavčevi tanki in kamioni, pa so obtičali v protitankovskih jamah, pred zidom iz kamenja in pred človeškimi prsmi, ki so še trša in zanesljivejša od zidu iz kamna.

Enega zadnjih dni v mesecu maju štiriinštiridesetega leta so se po gozdní rebri povsem nepričakovano spustili Nemci. Sonce je v blesku odsevalo od naočnikov pod čeladami. Divji glasovi so se zmešali s topotom škornjev, okovanih z železom. V naglici, neubrano so počili prvi strelí.

Martin Klen, strojničar, je ravno mirno smrčal, ležč na hrbtu v gosti senci, in se mu je nekaj neumnega sanjalo: kakor da je majhen, čisto majhen deček, pa pase krave na stričevi senožeti, krave pa so pisane in velike in govorijo s človeškim jezikom; govorijo, in potem so se začele pripraviti. 'Krave, pa se pripravajo,' je mislil Martin, 'tega nisem še nikoli slišal . . .' Polagoma se je zbuval. Počasi in z užitkom je pretegnil noge, se privzdignil, si začel meti oči.

Bil je vesel fant, s smešnim, topim nosom in redkozob. Pred letom dni je prišel iz Zagorja v Kordun — pravi — zato, ker so boji v Kordunu hužji.

Čprav je že tako dolgo živel med ljudmi, ki jim je govornica trda in izklesana kakor iz kamna, je ostal zvest domači besedi, s katero govorijo kmetje iz Zaboka in Stubice. Tovariši so se mu zaradi tega posmehovali. On pa jim je vračal s tem, da je oponašal Ličane tako, da so vsi rezgetali od smeha.

Strelji so razločno pokali, raznašaje odmev po dolini. Strojnica v bližini je kašljala kakor togotljiv, hudoben stavec, ki se jezi . . .

Martinu Klenu ni bilo treba dolgo premišljati. Dobro je poznal to pokajenje, to prasketanje in žvižg, te zvoke boja, ki se je začel razgorevati. In na lepem se je zazdelo, kakor da je potegnil silen veter in potegnil s seboj Martina in njegovo strojnico: ne da bi se bil oziral, se je v velikih skokih podil med hišami, čez vrtove in plotove, čez kupe kamenja in opeke, čez debela, ki jih je podrla burja, proti kraju, od koder je prihajalo vedno hujše streljanje.

»Le počakaj, Bog te nima rad,« je zmerjal Martin, ko se je zarinil z nosom v hrbet pobočja, »počakaj, zdaj ti bom . . .«

Vendar mu je besedo ustavila toča jekla, ki se je usula po njem.

Zdaj leži v gosti senci na mehkih borovih iglicah. Njegove oči gledajo skozi nejasno, trepetavo mrežico. »Le kako se je to zgodilo?« misli. »Kar na lepem . . .« Potem se obrne k bolničarju, staremu, vedno namrščenemu enokemu možu, ki si zaspano tlači tobak v pipo.

»Čoro, dobil sem, kar sem zaslužil, kaj? In pošteno sem jo dobil.« Skuša se privzdigniti. »Ne morem, Bog jih nima rad, še ganiti se ne morem.«

»Tovariš,« mračno stisne med zobmi bolničar, »ne premikaj se!«

»Kam me je usekalo? V nogo, kaj?«

Čoro molči, prižgal je pipo in puha kratke dime, tisto njegovo edino oko pa kakor da se mu solzi. V daljavi je zdaj pa zdaj slišati kak strel. Sonce jasno sije nad borovimi vejami in lepo se vidi puhast oblak, ki ga žene veter, da plava po nebu. Nekakšen smešen, bleščeč se, črn hrošč se je odpravil po deblu navzgor. In neka ptica cvrči.

Martinova senca so se posula s kapljicami znoja. »Bog jih nima rad,« začne spet govoriti, »kako je to pravzaprav neumno! Pa se mi je ravno sanjalo nekaj smešnega . . . o kravah! In ni se dobro izteklo!« Po kratkem premišljanju reče s tihim in jasnim glasom: »Čoro, vzemi svinčnik in papir in piši!«

»Kaj?« vpraša stavec.

»Pri hiši imamo mater . . . starko, veš! Preveč bo žalostna . . . pa sem se nečesa domislil. Vzemi svinčnik!«

S široko odprtimi očmi je gledal v modro nebo, v široko in modro nebo. Potem mu je pogled zablodil čez senčne jase in čez polja, zelena od mladega ječmena.

Veter se je zapletel v krošnje gozda. Nekje v vasi je zakikirikal petelin in zalajal je pes. Po tleh gomazijo rdeče mravlje in vlačijo borove iglice kot stavbni les za svoj dom. Od daleč pa prihaja krepka, zmagovita pesem tovarišev, ki se vračajo, ko so pregnali sovražnika. »To je, vidiš, življenje,« misli

Martin, „in za življenje pravzaprav tudi gre...“ Spustil je trepalnice; zdaj mu je bilo pred očmi vse črno, prazno, črno...

Coro je položil papir na torbico z zdravili in piše pismo Martinovi materi, z vidnim naporom, besedo za besedo, kakor mu jih on govori:*

»Zdravo, starice moja, i smrt fašizmu! Piše vam i pozdravlja vas partizan Martin Klen, sinek vaš i vaše dete. Javiti vam morem, da se osečam kak treba, apetit, bumo rekli, dobro nam služi, a krmkom švapskim i ustaškim prašimo tur poprav partizanski. Sečate se, mama draga, kaj ste govorili prede neg sem od doma odišel? Strina Jalža i kuma Jana cmizdrile su i ruke lomile i furt govorile: Bu propal, bu propal, majka, Jezuš i Marija, bu propal, naj nikam nejde. Si oni bogci v šume kaj amen propali buju. A vi ste nato šepotom kak svetica rekli: Pet sem sinov imela, pet sinov, pet golubov plavih. Jožeka je zmrvil vuglen v Golubovcu, Grgi je v Amerike saki trag zginul, Tomaš je od griže i nevole sake druge vmrl, v Lepoglave je Ivek strunul, a peti — ov Martin, naj ide. Naj samo ide, pravicu vu zapečku nigdar i niko zvojevati mogel ni. Septom ste rekli, mama draga, a meni je bilo tak kak da vaš šepet grmi i šabonji i zvoni prek Bednje, Sutle i Save, prek cele zemlje Horvatske. I ni mi žal kaj sem odišel. Našel sem ozde dobre drugare, kak gar črne Kordunaše, skup smo prohajali čez Liku i Baniju i Žumberak i Kordun, skup smo hodili, sve dobro i zlo delili, boje krvave vodili...«

Njegov glas je postajal vedno šibkejši, nerazločnejši. Ovoj na čelu je prebila temna pega krvi, vse bolj se je širila, postajala temnejša in bolj črna, in čez ličnico je zdrsnila težka kaplja in pustila za seboj lepljivo, rdečo sled.

Coro je zaskrbljeno vzdignil tisto svoje edino otrplo oko.

»Tovariš,« je vprašal, »si mar žejen?«

»Ne,« je rekel.

In je še naprej šepetal s pospešenim dihanjem, ki je izdajalo krčevito voljo do življenja, do veselja, do sreče:

»Raje, mama draga, da vam nekaj lepšega pripovedam, kaj ne? Kad mi veselje v srce dojde, ja si zapevam, prst mu nebeski, da se gora ječi. A najrajše si popevam pesmicu: Zvirek zvira z glibočice, oj kak črne imaš očice... Ta mi pesmica uvek nekak k srcu paše, prem naša Milica naspram toga ima svoje mišljenje, koje u pajdaš z mojim veseljem i radostju nejde. Ona veli da je to tak, niš koristi i tako dale, a prave pesmice su one kaj našu borbu i slobodu spominjaju. Ima Milica takaj prav, ali meni se čini da prav imam i ja. Ona je Srpkinja z mesta Veljuna, tri leta je već v naše vojske, pušku nosi i monduro soldačku, a črne ima očice — ni trnule pri naše hiže nisu bol črne! Pak vam ja, mamice moja draga, zbobradi sega toga poručujem da sem trdo rešil i odlučil, da se skoro ženil bum. Kad rat skonča i pobeda naša dojde, mam se bum ženil i nebum zel Jagicu z Brezja neg jednu drugu, jednu skroz na skroz drugu...«

Zajel je sapo in naglo nadaljeval:

* Zaradi posebnega čara, ki ga lahko ima za slovenskega bravca hrvaška kajkavska beseda, je pismo puščeno v izvirniku. Nekaj manj znanih besed je razloženih na koncu zgodbe. (Prev.)

»I još vam javlam, da kad švabe buju bežali s naše zemlje, naj stari kum Imbra, i susedi Bartol i klepavi Valent i Vinko, i si drugi iz sela zemeju vile, bradve, hrge, i ko kaj more, i nek im nedaju da zideju živi i čitavi z naše zemle van. Preveč su zla te zveri napravile . . . preveč . . .«

Hropenje mu pretrga glas:

»A ja . . . sad moram iti, zoveju me, najte biti žalosni, stara . . . bum se vrnul . . . vrnul . . . vaš sin Martin na kamionu s pesmom . . . jednog poldana kad sunce najboljše sja . . .«

*

Molčeči, enooki mož (pravijo mu Ćoro, Slepec, pa se vendar ne jezi) s pobešeno glavo stoji zraven tovariša strojničarja Martina Klena, ki mu je življenje ugasnilo. V Ćorovi roki je kos papirja — pismo materi.

Pismo bo popotovalo čez gore in gozdove, čez vode in močvirja, po daljnih cestah in skritih stezah, od krvave Like do zelenega Zagorja. In prišlo bo na svoj cilj. Razburjena ga bo brala stara mati. In živela bo od upanja, da nekega dne pride njen Martin na kamionu kot zmagovalec, s črnolaso zaročenko, s pesmijo na ustih.

Zakaj bi ji ubili to upanje? Saj bo njeno izmučeno in žalostno življenje ogrevalo z blago srečo do konca . . .

In Ćoro je pismu odločno pripisal nekaj besed:

»Odšel po ukazju v oddaljen kraj. Nič naj vas ne skrbi za vašega sina Martina.«

Prevedel Janez Gradišnik

Nekaj teže razumljivih besed iz pisma v kajkavščini:

krmak = prašič; tur = rit; cmizdriti se = cmeriti se; furt = kar naprej; vuglen = premog; šobonjiti = bobneti; ozde = tukaj; gar = saje; prem = čeprav; naspram = nasproti; spominjati = omenjati; takaj = tudi; zbogradi = zaradi; rešiti = skleniti; mam = takoj; klepav = šepav; bradva = tesarska sekira; hrge = krepelce.

Izvirni naslov: Pismo majci u Zagorje. Prevedel Janez Gradišnik. Bezimeni, 1945.

Badessa madre Antonia

Slobodan
Novak

Kakor sicer vse otroške ljubezni, tako je bila madre Antonia moja najbolj dolgotrajna in najbolj nenavadna ljubezen.

Nikoli nisem videl njenega obraza ne podobe ne postave. Ljubil sem samo njen glas.

Kadar sva po prašni livadi stopala proti samostanu V borovem gozdu, me je vprašal moj stari stric:

»Povej lepo, kaj boš rekel badessi madre Antonii?«

Nisem vedel, kaj bi ji moral reči. Zategadelj sem stricu samo ponavljal pozdrav, ki smo z njim pozdravljali badesso:

»Sia lodato Gesù Cristo!«

Toda kakor da bi bil moj stari stric tudi s tem zadovoljen. Hodeč zvrnan in vitek poleg mene, se je zagledal daleč proti morju za vršički cipres,